

УДК 37.091.12: 005.963]: 37.013.77

**УДОСКОНАЛЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ ПЕДАГОГА
У КОНТЕКСТІ ПСИХОПЕДАГОГІКИ**

С.Г.Кравець

*кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник
лабораторії змісту професійної освіти і навчання
Інституту професійно-технічної освіти НАПН України*

У статті обґрунтовано сутність поняття «професійна майстерність педагога» та визначено необхідність її удосконалення на основі положень психопедагогіки; проаналізовано погляди вітчизняних і зарубіжних учених з проблем взаємодії педагогіки та психології, актуальність використання психопедагогічних учень в розвитку професійної майстерності педагогічних кадрів; доведено доцільність упровадження психопедагогічних принципів у процес професійної підготовки кваліфікованих працівників.

Ключові слова: професійна майстерність педагога, педагог професійного навчання, психопедагогіка.

Зростання впливу науково-технічного прогресу на суспільний розвиток країни та збільшення кількості сфер, охоплених масштабністю інформатизації суспільства, змінюють акценти в системі освіти. Сьогоднішня пред'являє високі вимоги світового ринку не тільки до організації виробництва, технологічних процесів, але й до організації процесу підготовки суб'єктів, які беруть активну участь у формуванні трудового потенціалу та забезпечують якість і конкурентоспроможність продукції на вітчизняному й міжнародному ринках праці.

За таких обставин у системі професійно-технічної освіти повинен працювати не просто викладач чи майстер виробничого навчання, який володіє відповідними фаховими і психолого-педагогічними знаннями й уміннями, а педагог професійного навчання, здатний забезпечити ефективність підготовки компетентних, професійно мобільних кваліфікованих працівників. З огляду на це особливої актуальності набуває проблема удосконалення професійної майстерності педагогічних працівників, оскільки якість підготовки суб'єктів навчально-виховного процесу безпосередньо залежить від того, чи здатен педагог спрямувати навчальний процес на забезпечення професійного розвитку й самоствердження особистості майбутнього кваліфікованого працівника в процесі оволодіння необхідними для успішного функціонування в суспільстві компетенціями й, у кінцевому підсумку, компетентностями, що підвищують в умовах ринкової економіки рівень їх соціального захисту[1, 10].

Для досягнення бажаного результату, а саме підготовки педагогом професійного навчання компетентного майбутнього фахівця, що володіє достатньо високим рівнем знань, досвідом, обізнаністю для здійснення діяльності й спілкування в різних галузях і сферах, є компетентнісний підхід [2, 61], реалізація якого визначає результативно-цільову спрямованість освіти і належить до рівня конкретної науки, зокрема психолого-педагогічної [3, 31].

У контексті сказаного домінують постає проблема формування компетентного педагога, який характеризується високим рівнем професійної майстерності та здатен усвідомлено реалізовувати основні положення психопедагогіки у процесі підготовки суб'єктів навчання.

Мета статті – обґрунтувати сутність поняття «професійна майстерність педагога професійного навчання» та показати необхідність її неперервного удосконалення з урахуванням психопедагогічних положень, що сформувались на стику взаємодії двох наук – психології та педагогіки.

«Світ вступив в інноваційний тип прогресу. Затребуваною в будь-якій галузі суспільства є інноваційна людина, тобто людина із інноваційним типом мислення, інноваційною культурою і здатністю до інноваційного типу діяльності[...], аби не відстати від прогресивних змін, людина має формуватися як знаннєва, для якої знання є основою життя й діяльності, методологією пошуку й прийняття рішень [...]. Людина розумна в ХХІ столітті, це людина, що постійно навчається», – йдеться у доповіді В.Г.Кременя «Освіта, особистість і соціальний поступ» [4].

В одній із численних наукових праць, присвячених проблемам та перспективам розвитку української професійної освіти, Н.Г.Ничкало наголошує на важливості підготовки якісно нового педагога професійної школи, який органічно поєднує функції викладача та майстра виробничого навчання, формує нову генерацію педагогічного персоналу. Поряд із цим значно посилюється необхідність удосконалення професійної майстерності – оволодіння педагогами інноваційними

технологіями і методами навчання, спрямованими на розвиток і вдосконалення професійного рівня майбутніх фахівців [5].

Важливою для дослідження вважаємо позицію І.А.Зязюна: «Найновітніші досягнення освітніх систем нічого не варті поза двома суб'єктами педагогічної дії – учителем і учнем. Звідси визначається головний предмет психопедагогіки – процес їхньої взаємодії. Тут починається справжня жива педагогічна дія як домінантна складова педагогіки, яка поки що не набула життєвості в українській педагогічній науці» [6, 33].

Усвідомлення пріоритетних положень динамічного інноваційного розвитку суспільства, висвітлених українськими науковцями, посилює актуальність та значення безперервного вдосконалення професійної майстерності педагога з урахуванням розвитку ідей психопедагогіки задля досягнення особистістю рівня «людина знаннева», «людина розумна» та «входження» до нової генерації педагогічних кадрів, пріоритетним завданням якої є забезпечення взаємодії суб'єктів навчального процесу, що спрямована на розвиток професійної компетентності майбутніх кваліфікованих працівників.

Принагідно зауважимо, що педагог професійного навчання є професійно педагогічним працівником установи професійної освіти, який виконує функції професійного навчання і виховання учнів, забезпечує виконання вимог державного освітнього стандарту, навчального плану, програми виробничого навчання, безпосередньо відповідає за рівень професійної підготовки, дотримання норм і правил безпечного здійснення роботи учнями. Окрім того, педагог професійного навчання допомагає учням оволодіти сучасною технікою і технологіями виробництва, передовими методами праці, а також формує основи професійної майстерності [7, 135].

Очевидно, що процес формування в учнів професійної майстерності (компетентності) неможливий без належного рівня сформованості професійної майстерності самого педагога.

Про важливість безперервного удосконалення професійної майстерності йдеться у Законі України «Про освіту»: «...педагогічним працівником повинна бути особа з високими моральними якостями, яка має належний рівень професійної підготовки, здійснює педагогічну діяльність, забезпечує результативність та якість своєї роботи, фізичний та психологічний стан здоров'я якої дозволяє виконувати професійні обов'язки» [8].

Аналіз наукових досліджень з проблем формування й розвитку професійної майстерності педагога професійної школи дає підстави стверджувати, що означене явище не втрачає актуальності за будь-яких освітніх систем. Сама дефініція «професійна майстерність» розглядається в єдиній педагогічній площині із поняттями «педагогічна майстерність педагога», «професійна компетентність педагога». Так, у наукових працях І.А.Зязюна «педагогічна майстерність» – це комплекс властивостей особистості вчителя, що забезпечують високий рівень самоорганізації його професійної діяльності на рефлексивній основі [9, 641].

Професійну компетентність педагога науковець пов'язує з формуванням професійних знань на методологічному, теоретичному, методичному, технологічному рівнях і розглядає як знання предмета («олюднення» знань, особистий погляд на світ), методики його викладання, педагогіки та психології. Однак І.А.Зязюн, задля усвідомлення попередньої думки наголошує, що особиста оцінка й розуміння проблеми, роздумів, критичний погляд на явища та ситуації є стрижнем педагогічної компетентності, а не саме по собі знання предмета [10, 41].

Науковий пошук сучасних дослідників присвячений різносторонньому обґрунтуванню теоретико-методологічних основ педагогічної майстерності педагога. У процесі аналізу психолого-педагогічної літератури та дисертаційних праць очевидною є «присутність» у структурі поняття «професійна майстерність педагога» рівнозначно важливих двох складових: педагогічної та психологічної, зміст яких спрямований на здійснення теоретично осмислених і практично виправданих педагогічних дій і операцій, що забезпечують високий рівень інтеракції між суб'єктами навчально-виховного процесу.

Педагогічна й психологічна складові знайшли своє відображення у визначенні, що запропоноване І.Б.Учитель. Автор розглядає педагогічну майстерність педагога професійного навчання як складне багаторівневе утворення інтегративного характеру із системи набутих компетентностей (фасилітативна, психологічна, фахова, педагогічна, методична, комунікативна) та професійної мобільності (ключові компетентності та професійно важливі особистісні якості),

що зумовлюють ефективність педагогічних дій і дають змогу успішно розв'язувати професійні завдання та досягати оптимальних результатів [11, 390].

Ураховуючи зарубіжний досвід визначення, яким чином теоретичні положення психології можна застосовувати у практиці навчання, слід розглянути ідеї професора Ліверпульського університету Едварда Стоунса, якому належить введення у науковий обіг поняття «психопедагогіка». У праці «Психопедагогіка. Психологічна теорія і практика *учіння*» (1984 р.) автор розглядає основні принципи психології з огляду на їх зв'язки з *учінням* й учителем і викладає способи використання психологічних принципів в *учінні* таким чином, щоб ними могли скористатися вчителі у своїй спільній чи індивідуальній роботі [12, 22].

На думку науковця, професійне навчання має бути зорієнтоване на особистість фахівця, актуалізацію його потреби в професійному самопізнанні й самовихованні, вироблення гуманістичної професійної позиції для організації продуктивного діалогу. Поняття педагогічної майстерності визначається як комплекс властивостей особистості професіонала, що забезпечують високий рівень самоорганізації його професійної діяльності на рефлексивній основі, процес професійного удосконалення фахівця містить такі рівні: пізнання керівної суті професійної діяльності; пізнання фахівцем власної особистості як інструменту рефлексивного керування поведінкою й діяльністю інших; освоєння техніки управління взаємодією в процесі організації життєдіяльності. Мотиви самоактуалізації особистості в професійній діяльності є детермінантами її творчої активності; конкретизують домінуючу роль гуманістичної спрямованості в системі професійно ціннісних орієнтацій [13].

За переконанням Е.Стоунса, поєднання психологічної теорії навчання з практикою є дуже важливим для системи професійної освіти, оскільки забезпечує як розвиток самої теорії навчання, так і слугує вдосконаленню навчального процесу [12]. В цьому контексті слід зазначити, що досягнення педагогічної психології необхідно перетворити на дидактичні принципи та системно відобразити в методах навчання, а згодом – екстраполювати у процес підготовки кваліфікованих працівників відповідно до специфіки галузі.

У процесі підготовки кваліфікованих працівників у закладах професійно-технічної освіти набуває актуальності ідея розвитку психопедагогіки, запропонована Л.Фрідманом, який вважає, що традиційна педагогіка розглядає й вирішує питання виховання та навчання не конкретних учнів, які мають свій темперамент і характер, а абстрактних об'єктів педагогічного впливу, які покійно виконують усі вказівки вчителів [14, 5].

Аналіз освітньо-кваліфікаційних характеристик Державних стандартів професійно-технічної освіти з професій (опис професійних вимог, що означені словосполученнями: «учень повинен знати», «учень повинен вміти»), типових навчальних програм загальнопрофесійної підготовки засвідчує спрямування навчального матеріалу на репродуктивне відтворення визначених у стандарті вимог. При цьому не враховується головний психологічний чинник – бажання та здатність суб'єктів навчально-виховного процесу виконувати ці вимоги. Результат розвитку та формування особистості майбутнього кваліфікованого працівника безпосередньо залежить від того, в якому соціально-психологічному середовищі відбувається навчально-виховний (виробничий) процес, як забезпечується становлення суб'єктності особистості (розвиток позитивної мотивації учнів до себе та обраної професії), яким чином та з якою усвідомленою метою викладач чи майстер виробничого навчання підвищує рівень сформованості власної професійної майстерності та за допомогою яких інноваційних технологій навчання він (педагог) здатен проявити професійну компетентність у процесі формування професійних та ключових компетентностей учнів професійно-технічних навчальних закладів [15].

На теренах реформування освітніх систем неocenними є рекомендації І.А.Зязюна щодо реалізації ідей психопедагогіки у процес підготовки майбутніх фахівців [6; 16; 17]. Досконало знаючи усі проблеми української професійної освіти, враховуючи прогностичний аспект, науковець наголошує, що у стандартах освіти мають бути розроблені й доведені до найвищих рівнів осмислення та практичного впровадження психологічні засади та чинники навчання, згідно з існуючими природними можливостями суб'єктів, особливостями різновидів їхнього досвіду: досвіду знань (інтелектуального), досвіду емоційно-почуттєвого (афективного), досвіду вольових дій. Здійснення педагогом кожної педагогічної дії із застосуванням досягнень психологічної теорії та практики має знайти відображення у роботі з учнями: у засвоєнні знань, у прагненні зробити процес *учіння* цікавим і бажаним, розвивальним і виховальним, у

запропонованні умов безконфліктного спілкування зі своїми учнями, у ліквідації явища «важковиховувані» учні тощо.

Саме взаємодія психології та педагогіки утворює резервну площину для удосконалення педагогічної майстерності вчителя: пізнання та розуміння власної, особистісної психології із подальшим її порівнянням з психологією кожного зі своїх учнів, як зазначає І.А.Зязюн.

Проведений аналіз різних підходів до визначення сутності поняття «професійна майстерність педагогів професійного навчання» та потреба її неперервного удосконалення з урахуванням психопедагогічних положень дозволили сформулювати такі **висновки**:

1. Професійна майстерність педагога є безперервним процесом, що забезпечується систематичним функціонуванням психологічних феноменів (когнітивний, мотиваційний, діяльнісно-поведінковий, емоційний та ін.) на всіх етапах організації навчально-виховного процесу.

2. Удосконалення професійної майстерності посилює необхідність оволодіння педагогами інноваційними технологіями і методами навчання, що спрямовані на розвиток і вдосконалення професійного рівня майбутніх фахівців.

3. Розвиток професійної майстерності педагогів забезпечується шляхом усвідомленої систематичної і послідовної самоосвітньої діяльності; участі у науково-методичних заходах, колективних та індивідуальних формах роботи; упровадження в практику перспективного педагогічного досвіду, новітніх досягнень педагогічної та психологічної наук, нових педагогічних технологій з перспективою застосування ними на рефлексивній основі інноваційних методів навчання в роботі з учнями.

4. Пріоритетним ресурсом і основним інструментарієм пошуку найновітніших підходів до навчальних і виховних технологій вдосконалення та поступу освітніх систем є розвиток ідей психопедагогіки в українській педагогічній науці, зокрема перспективними напрямками дослідження є конкретизація психолого-педагогічних умов удосконалення професійної майстерності педагогічних кадрів та екстраполяція принципів психопедагогіки до процесу підготовки майбутніх кваліфікованих працівників у професійно-технічних навчальних закладах.

1. Радкевич В. О. Компетентнісний підхід до забезпечення якості професійної освіти і навчання / В. О. Радкевич // Науково-методичне забезпечення професійної освіти і навчання: матеріали звітної науково-практичної конференції (м. Київ, 29 берез. 2012 р.) / Інститут професійно-технічної освіти НАПН України / за заг. ред. В.О. Радкевич. – К. : ПТТО НАПН України, 2012. – С. 9–15.
2. Педагогический словарь : Учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / [В. И. Загвязинский, А. Ф. Закирова, Г. А. Строкова и др.] ; Под. ред. В. И. Загвязинского, А. Ф. Закировой. – М. : Изд. Центр «Академия», 2008. – 352 с.
3. Зимняя И. А. Ключевые компетентности как результативно-целевая основа компетентностного подхода в образовании / И. А. Зимняя. – М. : Исслед. центр проблем качества подготовки специалистов, 2004. – 40 с.
4. Кремень В. Г. Освіта, особистість і соціальний поступ / В. Г. Кремень // Доповідь на VI Українсько-польському форумі «Освіта для сучасності» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://naps.gov.ua/ua/press/releases/777/>.
5. Ничкало Н. Г. Неперервній професійній освіті – педагогічні кадри нової генерації [Електронний ресурс] / Н. Г. Ничкало. – Режим доступу: <http://library.uipa.edu.ua/engineers-pedagogik/zbirnik-naukovikh-prats/item/155-problemi-inzhenerno-pedagogichnoji-osviti-zbirmik-10.html>.
6. Зязюн І. А. Психопедагогіка московської психологічної школи / І. А. Зязюн // Теорія і практика управління соціальними системами / Щоквартальний науково-практичний журнал. – Харків : НТУ «ХПІ», 2013. – № 2. – С. 33–41. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.kpi.kharkov.ua/archive/Наукова_періодика/Tipuss/2013/2.
7. Сулима Т. С. Професійна компетентність педагога професійного навчання / Т. С. Сулима // Освітні обрії: реалії та перспективи: зб. наук. пр. / Н. Т. Тверезовська та ін. – К. : ПТТО, 2007. – № 3(3). – С. 134–137.
8. Закон України «Про освіту» від 23.05.1991 р. № 1060-ХІІ. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1060-12>.
9. Зязюн І. А. Педагогічна майстерність / І. А. Зязюн // Енциклопедія освіти / голов. ред. В. Г. Кремень ; АПН України. – К., 2008. – С. 641–644.
10. Зязюн І. Особистісно-авторське відтворення вчителем досвіду педагогічної майстерності і його діагностика / І. Зязюн // Професійно-технічна освіта. – 2007. – № 1. – С. 9–11.
11. Учитель І. Б. Категорія «Формування педагогічної майстерності педагога професійного навчання» у сучасній психолого-педагогічній теорії / І. Б. Учитель // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах : зб. наук. пр. / [редкол. : Т. І. Сущенко (голов. ред.) та ін.]. – Запоріжжя, 2012. – Вип. 26 (79). – С. 389–395.

12. Стоунс Э. Психопедагогика. Психологическая теория и практика обучения / Э. Стоунс; Пер. с англ. / Под ред. Н.Ф. Талызиной. – М. : Педагогика, 1984. – 472 с.
13. Старостіна О. В. Педагогічна персоналія Едварда Стоунса як фундатора психопедагогіки / О. В. Старостіна. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://irbis-nbuv.gov.ua/>.
14. Фридман Л. М. Психопедагогика общего бразования: Пособие для студентов и учителей / Л. М. Фридман. – М. : Издательство «Институт практической психологии», 1997. – 288 с.
15. Кравец С. Г. До проблеми впровадження основних положень психопедагогіки у процес підготовки кваліфікованих робітників / С. Г. Кравец // Теорія і методика професійної освіти : [Електронний ресурс] — 2015. — Випуск 6. Режим доступу до журн. : <http://www.tmpe.profua.info/images/docs/6/15kravetz.pdf>
16. Зязюн І. А. Педагогічна психологія чи психологічна педагогіка?! / І. А. Зязюн // Етика і естетика педагогічної дії / Зб. наук. праць. – Вип. 3. – Київ – Полтава, 2012. – С. 20–37.
17. Зязюн І. А. Психологічна педагогіка в царині педагогічної дії / І. А. Зязюн // П'ята виставка-презентація «Інноватика в сучасній освіті». – К., 22– 24 жовт. 2013. – С. 20–21.

Кравец С. Г. Усовершенствование профессионального мастерства педагога в контексте психопедагогики.

В статье обоснована сущность понятия «профессиональное мастерство педагога» и определена необходимость его усовершенствования на основе положений психопедагогики; проанализированы взгляды отечественных и зарубежных ученых по проблемам взаимодействия педагогики и психологии, актуальность использования психопедагогических учений в развитии профессионального мастерства педагогических кадров; доказана целесообразность внедрения психопедагогических принципов в процесс профессиональной подготовки квалифицированных рабочих.

Ключевые слова: профессиональное мастерство педагога, педагог профессионального обучения, психопедагогика.

Kravets S. H. Improvement of Teachers' Professional Skills in the Context of Psycho-pedagogy.

In the article the essence of the concept «professional skills of a teacher» has been explained and the need for its improvement on the basis of the statements of psycho-pedagogy has been identified; the article analyzes the views of Russian and foreign scientists on the problems of pedagogy and psychology interaction, it throws light on the relevance of using psycho-pedagogic studies in the development of teaching staff's professional skills; the expedience of introducing psycho-pedagogic principles in the process of skilled workers' professional training has been proved.

Key words: professional skills, a professional training teacher, psychopedagogy.